

"בכל מאודך – בכל ממונדך" – עד היכן?

א. פתיחה

1. **פרשת ואתחנן:** "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד: וְאֶהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֵיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ: ".
2. **מסילת ישרים, פרק י"ט – בביאור חלקי החסידות:** "והנה זאת ודאי שאהבה זאת צריך שלא תהיה אהבה התלויה בדבר, דהיינו שיאהב את הבורא יתברך על שמטיב אליו ומעשירו ומצליח אותו אלא כאהבת הבן לאביו שהיא אהבה טבעית ממש שטבעו מכריחו וכופהו לזה, כמאמר הכתוב (דברים ל"ב): הלא הוא אביך קנך, ומבחן האהבה הזאת הוא בזמן הדוחק והצרה, וכן אז"ל (שם ו'): ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך, ובכל מאודך בכל ממונדך".
3. **משנה ברכות, דף נ"ד:** "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו'. בכל לבבך - בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע; ובכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך, ובכל מאדך - בכל ממונדך".
4. **צל"ח שם:** "דייקו חז"ל בלשונם, דבכל מאדך לא אמרו אפילו הוא נוטל את ממונדך, שהאדם מעצמו מחויב ליתן כל הונו קודם שיעבור על לא תעשה בתורה כמבואר באורח חיים סוף סימן תרנ"ו".
5. **נועם אלימלך, פרשת תרומה:** "אך הענין דדרשו חז"ל (ברכות נד א) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך כו' (דברים ו, ה), ופירשו בכל ממונדך, ויש לדקדק למה לא אמר בפירוש בכל ממונדך ולמה שינה הכתוב לכתוב מאדך. אך שהתורה הקדושה רמזה לנו עוד דבר אחד, דהנה השם יתברך ברוב רחמיו נתן לנו רשות להנות קצת בעולם הזה מכסף וזהב לצורכינו אך לזה צריך שימור גדול לזהר מאד מאד להתנהג כשורה בממונו. וזהו ששינה הכתוב לכתוב בכל מאדך ופירשו חז"ל בכל ממונדך, רמז לדברינו הנ"ל שיזהר מאד מאד בממונו שלא יבא בהם לידי תקלה חס וחלילה וצריך האדם לעמוק במחשבותיו שלא ימצא בממונו שום עול ועון".

ב. כמה כסף נדרש להוציא כדי לקיים מצוה?

6. **זוהר הקדוש, פרשת תרומה:** "פתח רבי שמעון ברישא ואמר, ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, ויקחו לי האי מאן דבעי לאשתדלא במצוה ולאשתדלא ביה בקודשא בריך הוא אצטריך דלא ישתדל ביה בריקנייא ובמגנא אלא אצטריך ליה לבר נש לאשתדלא ביה כדקא יאות כפום חיליה".
7. **משנה ברורה, תקפ"ד ס"ק ח':** "ראוי לכל ירא ד' להשתדל שיהיה לו עליה בימים נוראים, ואף במקומות שמוכרין מצות יקנה אותו בדמים כפי יכולתו ואדרבה יש עליו יותר במצוה שבאה אליו בדמים ממצוה שבאה לו בחנם אין כסף".
8. **יומא, דף ל"ט (ועוד):** "אמר רבא: קלפי של עץ היתה ... ונעבדה דכסף, ונעבדה דזהב! התורה חסה על ממונן של ישראל".
9. **נדרים, דף ס"ד:** "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" - הנהו מי מיייתי? והא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי: כל מקום שנאמר נצים ונצבים - אינן אלא דתן ואבירם! אלא אמר ר"ל: שירדו מנכסיהן ... ותניא, ארבעה חשובין כמת: עני, ומצורע, וסומא, ומי שאין לו בנים".
10. **רש"י פרשת עקב:** "ואת כל היקום אשר ברגליהם - זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו".
11. **בבא קמא, דף ט':** "א"ר זירא אמר רב הונא: במצוה - עד שליש. מאי שליש? אילימא שליש ביתו, אלא מעתה, אי איתרמי ליה תלתא מצותא, ליתבי לכוליה ביתא? אלא אמר ר' זירא: בהידור מצוה - עד שליש במצוה".
12. **תוספות שם:** "אילימא שליש ביתו - משמע דאין צריך לבזבז כל ממונו לקנות אתרוג אפילו לא ימצא בפחות והויא מצוה עוברת ואפילו שליש ביתו משמע דלא מחייב ואמרינן נמי (כתובות דף נ.) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ובסוכה (דף מא:) חשיב ליה רבותא דר"ג שקנה אתרוג באלף זוז".
13. **חידושי הרשב"א שם (מצוטט בר"ן סוכה, טז. באלפס):** "דאפילו למצוה עוברת כאתרוג וסוכה אינו מחויב לתת אפילו שליש ממונו, וזה תימה האין נתנו דמים למצוה עוברת?! וכתב הראב"ד ז"ל כדי שלא יבוא לידי עוני ויפיל עצמו על הציבור וכמו שאמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וכן אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שהעוני כמיתה".
14. **רמב"ם ערכין וחרמין, ח' י"ג:** "לעולם לא יקדיש אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב שהרי הוא אומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו כמו שבארו חכמים. ואין זו חסידות אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות, ואין מרחמין עליו, ובוזה וכיוצא בו אמרו חכמים חסיד שוטה מכלל מבלי עולם, אלא כל המפזר ממונו במצות

אל יפזר יותר מחומש, ויהיה כמו שצוו נביאים מכלכל דבריו במשפט בין בדברי תורה בין בדברי עולם. אפילו בקרבנות שאדם חייב בהן הרי חסה תורה על הממון ואמרה שיביא כפי מסת ידו, קל וחומר לדברים שלא נתחייב בהן אלא מחמת נדרו שלא ינדור אלא כראוי לו שנאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. סליקו להו הלכות ערכין וחרמין בס"ד. נגמר ספר הפלאה".

15. הגהת הרמ"א אורח חיים, תרנ"ו א': "ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, א"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת".

16. ספר "מרחשת", א' מ"ג: "אשר נסתפק כת"ר בדבר מעשה שבא לידו באיש אחד שהי' לו בן למול בערב שבת ומפני שהי' העת דחוקה וכל המוהלים לא היו פנויים ולא מצא מוהל שלא רצה לנסוע רק באופן שיתן לו סך ארבע מאות מרק, ואבי הבן חייו דחוקים וכשימתין למולו אחר השבת אפשר שימצא מוהל בחנם או בשכר מועט. ונסתפק אם רשאי להמתין ולבטל מ"ע של מילה בזמנה, דמילה חמירא טפי לשיטת הרמב"ם שכל מי שלא מל בזמנו הוא עובר בכל יום בכרת. לכאורה אין מקום לספיקו של כת"ר, שהרי כלל אמרו לכל מצוה אף עוברת שאין אדם מחויב לבזבז כל ממנו ע"ז".

17. הרב אשר וייס: "ובמקום שכתבו התוס' שאינו חייב להוציא "כל ממנו" כתבו הרא"ש והרמ"א שאינו חייב לבזבז "הון רב". וגם בדבריהם יש לתהות למה לא כתבו כמה כן צריך להוציא ... אמנם רבים מן האחרונים נקטו דחייב אדם להוציא חומש מנכסיו כדי לקיים מצות עשה ... אך לענ"ד יש לדייק מכל דברי הראשונים הנ"ל שלא כדבריהם, וסתמת הראשונים גדולה מפרושי האחרונים ... הרי שאין בזה גדר מסויים אלא כל חד וחד לפום ממוניה, וזה ברור ... ונראה להוכיח גם מדברי הבית יוסף שם דאין בזה חיוב מוגדר ...

ובאמת נראה, דהלא כל מקור הדין דאין האדם חייב להוציא כל ממנו במצוה אינו לא הלכתא ולא תקנה, אלא סברא וכמו שאמרו שם "אילו איתרמי ליה תלתא מצותא ליתבי כל ביתיה" ... ונראה לכאורה דאין הדבר תלוי באחוז מנכסיו, אלא כל מצוה לפי טבעה ומחירה, דכשם שהאדם מוציא הוצאות על מאכל מזון וכסות כך עליו להוציא הוצאות לקיום מצוות התורה, ולא תהא כהנת כפונדקית, וכי יניח חיי עולם ויוציא כל ממנו על חיי שעה. אלא שאם מבקשים ממנו סכום מוגזם בשביל מצוה שלא כטבעה וענינה וכרבן גמליאל שהוציא אלף זוז בשביל אתרוג אינו מחויב ליתן וזה גדר הון רב שכתב הרמ"א, דכל בר דעת מבין דאין מחיר בניית סוכה כמחיר מצות ערבה וכמחיר כזית ירק לקיום מצות מרור, ואם מבקשים ממנו מאתיים זוז לערבה אינו חייב ליתן דלגבי מצות ערבה הרי זה הון רב, אבל מאתיים זוז בשביל מצות סוכה, מצות תפילין, וס"ת בודאי חייב ליתן דלגבי מצוות אלה אין זה הון רב, דלעולם אינו צריך ליתן מחיר מופקע לקיים מצוה ... ובאמת כבר כתב הבאור הלכה שם בסי' תרנ"ו לחלק בין מחיר אמיתי ומקובל למחיר מופקע, אלא שלשיטתו גם במחיר מופקע צריך להוציא עד חומש בנכסיו, וכבר הערתי דמדברי הראשונים נראה דאין בזה שיעור מסויים ... ועוד נראה עיקר בעיני, דאכן כך קבעו חז"ל ברוחב דעתם וכך ביארו הראשונים בעומק הבנתם, דאין האדם חייב להוציא הון רב על שום מצוה ואף לא על מצוה עוברת, ולא קבעו מסמרות נטועים כמה אחוזים הוא חייב להוציא, מפני שאין הדברים שוים בכל אדם. יש מי שפרנסתו דחוקה ואף פחות מחומש עלול למוטט מטה לחמו, יש עושר מופלג שבנקל יכול להוציא אלפי אלפים, ואם הוא מפזר הון רב על הבלי העוה"ז ודאי שחייב לעשות כן על מצוות ה', אלא יסוד הדבר שאינו חייב להוציא מה שאצלו הון רב ועלול להקשות על פרנסתו ויפול לעול על הציבור".

ג. כמה כסף נדרש להוציא כדי להינצל מעבירה?

18. עירובין, דף מ"ה: "אמר רב יהודה אמר רב: נכרים שצרו על עיירות ישראל - אין יוצאין עליהם בכלי זיינן, ואין מחללין עליהן את השבת. תניא נמי הכי: נכרים שצרו וכו'. במה דברים אמורים - כשבאו על עסקי ממון. אבל באו על עסקי נפשות - יוצאין עליהן בכלי זיינן, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש - יוצאין עליהן בכלי זיינן, ומחללין עליהן את השבת".

19. משנה ברורה שכ"ט, ס"ק י"ב: "דבשביל הפסד ממון לא הותר איסור שבת".

20. שבת, דף ק"נ: "תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו, ונמלך עליה לגודרה, ונזכר ששבת הוא, ונמנע אותו חסיד ולא גדרה. ונעשה לו נס, ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו".

21. מאירי שם: "וגדר בעצמו שלא יגדרנה לעולם ונעשה לו נס...".

¹ ב"מור וקציעה" לרבי יעקב עמדין שם, גישה שונה לחלוטין שלפיה מותר לאדם לעמוד כנגד גנב ולהציל את ממנו, וכל הדרכת הסוגיה אינה אלא למאבק ציבורי שהוא רק על ממון, ואכמ"ל.

22. **חידושי הרשב"א בבא קמא, דף ט':** "וכתב הראב"ד ז"ל כדי שלא יבוא לידי עוני ויפיל עצמו על הציבור וכמו שאמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וכן אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שהעוני כמיתה. ומ"מ לא כמיתה ממש אמר הרב שלא אמרו אלא במצות עשה בשב ואל תעשה אבל במצות לא תעשה אפילו כל ממונו".
23. **הגהת הרמ"א אורח חיים, שם:** "ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור (הרשב"א וראב"ד)".
24. **משנה ברורה שם:** "אבל מצות לא תעשה וכו' - דבטול עשה הוא במניעה מלקיים ואינו עושה שום מעשה נגד רצון הש"י. משא"כ בלא תעשה אם יעבור ... ואף דיצטרך על ידי זה אח"כ לחזור על הפתחים, לא נוכל להתיר עי"ז איסורי תורה. וזה אפילו בל"ת גרידא וכ"ש אם נוגע הדבר לחייבי כריתות ח"ו כגון שאינו יכול להשיג איזה משמרת להרויח אם לא שמתרצה לחלל השבת ולעשות בו מלאכה כשאר פועלים אסור לו לשמוע להם ואף דנוגע זה למזונותיו ולמזונות אנשי ביתו אין לו להכרית נפשו עבורם".
25. **הגהת הרמ"א יורה דעה, קנ"ז א':** "ואם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו, צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה".
26. **"לבוש" אורח חיים, תרנ"ו א' (וכעין זה בחיי אדם, ס"ח י"ט):** "שחייב אדם לתת כל ממונו כדי שלא יעבור על אחת ממצות הש"י, דכתיב [דברים ו, ד] ואהבת את ה' וגו' בכל מאדך, הני מילי במצות לא תעשה שלא יעבור עליה בקום עשה, אם יכול לפטור את עצמו אפילו בכל מאודו, מחוייב הוא לתת כל ממונו ולא יעבור על לאו אחד במזיד".
27. **שו"ת מהר"י ווייל, קנ"ז (מצוטט בהמשך דברי הרמ"א שם):** "... מדאיצטרך קרא לכתוב "בכל מאודך" שחייב אדם למסור כל ממונו בשביל קידוש השם".
28. **ביאור הגר"א יורה דעה, קנ"ז ס"ק ה':** "אבל משמע מדברי מהר"י וייל, דאכל מצות לא תעשה אינו מחוייב להוציא ממונו, דהוכיח מדכתבה תורה בכל מאדך בעבודה זרה. והוא שלא כדברי הר"ן והרשב"א בשם הראב"ד".
29. **ב"ח אורח חיים, תרנ"ו:** "ואיכא למידק דמדקאמר ביומא (פב א) ובפרק בן סורר ומורה (סנהדרין עד א) אם נאמר (דברים ו ה) בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך לפי שיש אדם שחביב עליו ממונו מגופו לכך נאמר בכל מאודך, והתם בעבודה זרה קאמר דיהרג ואל יעבור ומשמע דבשאר לא תעשה אין לו להפסיד כל ממונו! וי"ל דאדרבה משם ראייה, דאם לא כן מאי קשיא למה נאמר בכל מאודך הא איצטריכא ליה ללמד דדוקא משום עבודה זרה יפסיד כל ממונו ולא יעבור, אבל שאר מצות לא תעשה יעבור ולא יפסיד; אלא ודאי דאין חילוק, ולכך קא קשיא ליה למה נאמר בכל מאודך".
30. **שו"ת מהר"ם שיק, אורח חיים של"א (כעין זה כתב באמרי בינה, הלכות זיינים סימן י"ט):** "ואני הקשיתי דלכאורה גם הא דקיימא לן דבמצות לא תעשה צריך לבזבז כל ממונו, מנא לן, הא הרי בעבודה זרה ילפינן ... ואכתי מנא לן דצריך לבזבז כל ממונו! וצריך לומר כיון דאיצטריך 'וחי בהם' [ויקרא י"ח ה'] ולא שימות בהם, דבשאר מצות לא תעשה אינו צריך למסור נפשו, משמע דאי לאו קרא היינו אומרים דאף בשאר מצות צריך למסור את נפשו. ואם כן כיון דלענין מסירת ממונו לא מצינו קרא לפטור בשאר מצות לא תעשה, ממילא נשאר כמו בעבודה זרה דכתיב 'ובכל מאדך', ושפיר אמרינן דעל מצות לא תעשה צריך לבזבז כל ממונו".
31. **שו"ת מנחת שלמה, א' ז':** "ונראה דהנה מי שהוא עשיר מופלג ונפלה בשבת אש ברכושו אף על גב שכבוי הוא רק מלאכה שאינה צריכה לגופה אפי"ה אסור לכבות אף על גב שצער גדול עד מאד בראותו אש אוכלת ושוּרפת לעיניו את כל רכושו ויהפך מעשיר מופלג לעני המחזיר על הפתחים וגם יש מקום לחשוש לנגישות והלבנת פנים שלא כדין מבעלי חובות, וגם אפשר שיחלה האיש מרוב צער וימות, ועיין גם במ"ש הגאון והאדר"ת ז"ל בקונטרס עובר אורח ס"י שלד לענין הצלת כתבי יד וז"ל: "וקצת י"ל דהו"ל ספק סכנת נפשות למי שעמל ויגע בהם כל ימיו ויוכל לבוא לידי חולי מעגמת נפש רח"ל וכמו ששמעתי על הגאון ר"א חרל"פ ז"ל שהי' אבד"ק ביאליסטוק שקרה אסון לכתבי קודש שלו ולא האריך ימים מעגמת נפש לא עלינו" ואפי"ה אסור לכבות".
32. **הערות הרב נבנצל (מודפסת בשולחן שלמה, ג' רנ"ח):** "הרבה דנתי לפני אדמו"ר בזה, ונראה שבסוף ימיו הסכים שגם בשריפה יש לחשוש לחולי לב".
33. **שמירת שבת כהלכתה, מ"א ז':** "ואף אם יפסיד כל רכושו, אם לא יתן לאנשי המשטרה או לגוף אחר כגון נציג חברת הביטוח, לרשום את הממצאים, וגם לא ימסור להם כל מידע, הרי נאמר: ובכל מאדך - בכל ממונד (ברכות נד א), ור"ל, דבכל האהבות אשר יצויר, תאהב את ה' על כולם, מלבי"ם על הפסוק, וה' הטוב ימלא את חסרונו בזכות שמירת שבת, ונאמר: לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבקות, ועיין סוסי' תרנו ברמ"א ובמ"ב ס"ק י".
34. **שו"ת ציץ אליעזר, י"ט ל"ג:** "נשאלתי מהפרופ' המפורסם חכם ורבי יתקרי ד"ר אברהם ס. אברהם נ"י השאלות דלקמן: האם חייב הרופא להפסיד כל ממונו כדי לא לעבור על לאו דלפני עור או של מסייע במקרים דלהלן: לאור הנפקס ברמ"א

או"ח סימן תרנ"ו דבמצות ל"ת יתן כל ממונו קודם שיעבור, ולבוש שם ובב"ח בטור, ועוד, והמה: א) רופא מרדים שצריך להרדים אשה להפלה כשההפלה לא מתבצעת בהיתר ההלכה; ב) רופא שמבצע אולטרה-סאונד בנשים הרות ויודע שאם הוא יבחין במום בעובר וישלח תשובה כזאת לרופא המטפל, שהוא יבצע הפלה (נגד ההלכה) ... עוד זאת עלינו לדעת כי דברי הרמ"א בסימן תרנ"ו שחייב להפסיד כל ממונו כדי שלא יעבור על לאו, לאו דכו"ע היא. ונוסף למה שלא נזכר מזה ברמב"ם ובמחבר, מצינו במפורש לפוסקים גדולים שחולקים על זה וסבירא להו דבכלל איננו מחויב להפסיד כל ממונו כדי שלא יעבור על לא תעשה, פרט מבעבודה זרה שנא' "בכל מאדך".

35. שו"ת שבט הלוי, ד' מ"ט: "אשר שאל בעניין חנוני מוכר משקאות אם מותר לו איזה ימים קודם לפסח לקנות ולהכין הרבה משקאות שכר וכיו"ב כדי שיהיה לו מיד אחר הפסח, וטענתו בפיו דזה יותר בטוח לענין מכירה מה שמוכר בעצמו אצל הרב מלסמוך עצמו על מכירת בתי חרושת ... דכיון דמהתורה בביטול בעלמא סגי, וכל אחד מבטל חמצו בלב שלם כמש"כ הפוסקים דצריך ליתן כל ממונו ולא יעבור על ל"ת, וכ"ש איסור חמור כזה ולא נשאר אלא איסור דרבנן שצריך לבערו מן העולם הם אמרו והם אמרו להתיר במכירה כזאת ... ועכ"פ נר' דבזה צודק כב' דדבר מגונה הוא למכור לכתחילה כדי שיהיה לו מיד אחה"פ, מ"מ באין עצה אחרת וגם הוא מקום הפסידא כדאים הם המתירים לסמוך עליהם".

ד. הבחנה בין איסורים שונים

17. איסורי דאורייתא ואיסורי דרבנן

36. מועד קטן, דף ב' (ועוד רבים): "ובמקום פסידא שרו רבנן".

37. הגהת הרמ"א, חושן משפט כ"ה ב': "ואם הוא בהוראת איסור והיתר, והוא דבר איסור דאורייתא, ילך לחומרא; ואי דבר דרבנן, ילך אחר המיקל. ודוקא אם ב' החולקים הם שוין, אבל אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ובמנין, אפילו בשעת הדחק, אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה".

38. ש"ך יורה דעה רמ"ב, כללי ההוראה אות ג': "ושעת הדחק היינו דוקא במקום הפסד מרובה או בהפסד מועט לענין בדבר חשוב או לעשיר לכבוד שבת ויום טוב או לכבוד אורחים".

39. שו"ת הריב"ש, שפ"ז: "וכתב הראב"ד ז"ל ... שלא אמרו אלא במצות עשה, אבל במצות ל"ת אפילו כל ממונו ... ונשוב לענין הנדון שטוען העובר שהותרה לו שבות אפילו דמלאכה משום פסידא. והבל יפצה פיהו ... במקום פסידא לא שרינן ... והראיה מדתנן (שבת קנ"ג) מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לעובד כוכבים, ואמר'י בגמי' מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתן כיסו לכותי, קיסם להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואי לא שרית ליה אתי לאתויי. כלומר אין אדם מוצא בלבו לזרוק כיס שבידו. ומשום הכי שרו ליה שבות דלא ליתי לידי אסורא דאורייתא ... ומה שאמרו צנור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו בצנעה בשבת ואינו חושש, הא פרישו טעמא משום דמתקן כלאחר יד הוא, ובמקום פסידא לא גזור כדאיתא בפרק אף על פי (כתובות דף ס') וכיון דלא מינכרא מלתא קליש אסורא טובא ולא גזרו במקום פסידא דכל כלאחר יד קיל להו לרבנן טובא".

40. שו"ת רדב"ז, ד' קמ"ה: "חלב שחלבו עכו"ם או שומנו של גיד או שאר איסורין דרבנן ואפי' בזה אני אומר שחייב לתת כל ממונו עד שימצא דבר היתר שהרי הוא עובר משום לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגוי' דכל גזרות דרבנן אהאי קרא אסמכוהו".

41. שו"ת חוות יאיר, קפ"ג: "שאלה על דבר פלוני שגדפוהו בפוקר באיסור יין נסך, מפני שביקש ממנו אותו בעל מלחמה שישתה יי"נ עמו או יקטע אזנו. נ"ל אם הוי דיבור בעלמא וגזיזום לא היה לו למהר לשתות. ומ"מ אם באמת ירא לנפשו פן יחרה אפו ויריק חרבו פתאום ויעשה אשר זמם אין לו חטא ... רק מחויב לפרוז כל ממונו ולא יעבור".

42. דרכי תשובה יורה דעה, קנ"ז ס"ק י"ז: "ועיי' בשו"ת זרע אמת שעמד על המחקר אם גם באיסורין דרבנן אמרינן שחייב ליתן כל הון ביתו שלא לעבור כמו בלאו דאורייתא. והביא מתשו' הרדב"ז דכיון דאסמכן אלאו דלא תסור צריך ליתן כל הונו. והוא ז"ל חלק עליו והעלה דאינו צריך ליתן כל הונו על איסור דרבנן עיין שם".

27. איסור ב"שב ואל תעשה"

43. שו"ת הריב"ש, שפ"ז: "ואם יאמר בעל הדין שמצות לא תעשה שאין בה מעשה הרי היא בענין זה כמצות עשה כיון שאינו עובר בידים – עליו הראיה. שאם התירו במצות עשה הקלה ובשב אל תעשה, אין למדין ממצות לא תעשה שאין למדין חמור מקל להקל. סוף דבר אין דעתנו נוטה שיהא אונס ממון פוטר בנדון זה".

44. שו"ת חוות יאיר, קל"ט: "שאלה שאלוני יחידי סגולה מק"ק פלוני בדבר יהודי גנב שנתפס ימים רבים שם ומקרוב נתלה, והשר מבקש סך עצום להניחו לקבור בקבר ישראל אם מחויבים להוציא על זה סך רב כקצת בני המדיני שמתלונני עליהם ואומרי' כי מוטל עליהם להוציא על זה מה שיהיה מאחר שהפרצה בגבול. וזאת תשובתי: ודאי יש ויש מקום ללון עליכם אבל לא בשביל קבורה, רק בשביל הצלת זה האביון אשר היה לפי הנשמע סיפוק בדיכם ובהוצאה מעוטה והתרשלתם בזה ומפני שהיה בקרביכם קדו"ש זה עליכם היה לעשות ולהעשות אחרים ע"י שלוחים. ואם בשביל שקצתכם מתנצלים שהיה גנב מפורסם ועובר כמה חרמות קדמוני וה"ל מסכן רבים שרשאים למסרו בידי גוים אין דבר זה ברור ... ואין לומר דעכ"פ זה שמוטל עליו חייב לבזבז כל ממונו שלא יעבור

על לאו דלא תלין ולפייס השר שיניחנו לקבור, שגם הא ליתא מאחר דלא עבר הלא תעשה בפועל, לא הוי רק כמצות עשה. ולא דמי ללא תעשה בפועל שמחויב לבזבז כל ממונו".

45. חתם סופר על השולחן ערוך, אורח חיים תרנ"ו: "לפענ"ד לאו במצות עשה ולא תעשה תליא מילתא, אלא קום ועבור או שב ואל תעשה. אשר על כן, לאכול פירות שביעית אף על פי שאינו אלא עשה [רמב"ם שמיטה ויובל ז, א], וכן טעם כעיקר שאינו אלא עשה לחד דעה [תוספות זבחים עט, א ד"ה אמור בשם ה"ר יוסף דאורלינש], מכל מקום יתן כל אשר לו ולא יעבור. וההיפוך, אין צורך להוציא כל ממונו שלא יביאווה לידי לא תותירו ממנו עד בוקר [שמות יב, י], אף על פי שהוא לא תעשה, מכל מקום כיון שאינו בקום ועבור אינו צריך להוציא כל ממונו, כן נראה לפענ"ד".

46. שו"ת ציץ אליעזר, י"ח מ': "כת"ר שואל שאלה גדולה למעשה והיא: רופא טוען שאם ישתדל "להחיות" חולה שכבר חתמו עליו בני המשפחה שלא ישתדלו בזה, שיכולים להפסידו שיקחו ממנו תעודתו וגם ידונוהו בערכאות למליונים דולרים, האם מחויב הוא להשתדל אעפ"כ, כמובן שמדובר באופן שהוא רק לחיי שעה עכ"ל השאלה ... לענ"ד נראה שלמעשה גם להצלה לחיי עולם של חברו, איננו מחויב להפסיד כל ממונו משום הלאו דלא תעמוד על דם רעך אם נתפוס כללא דהחתם סופר שדברי הרמ"א באו"ח סימן תרנ"ו ויו"ד סימן קנ"ז אמורים דוקא בעבירה על לאו בקום ועשה ולא בעבירה בשב ואל תעשה ... והמבוכה בדברי הפוסקים בהכרעת ההלכה בזה בנוגע לעבירה על לאו בשאו"ת היא גדולה מאד, ואפשר לעמוד על כך מתוך עיון בפרמ"ג באו"ח שם סי' תרנ"ו ... ואנן נקטינן להלכה למיזל בזה אחר החיתום, ה"ה גאון הדורות החתם סופר ז"ל אשר כללא כייל לנו בזה ... וכאמור הכריע החתם סופר בהגהותיו לשו"ע להלכה דבשב ולא תעשה איננו מחויב לבזבז ממונו, וא"כ גם הלאו דלא תעמוד על דם רעך שהוא בשב ואל תעשה נכלל ג"כ בכלל זה להלכה ... ופוק חזי מאי עמא דבר, ומעולם לא ראינו שמי שהוא יחמיר על עצמו לבזבז כל ממונו כדי להשתדל להציל את חברו ממחלתו המסוכנת, וכדומה לזה, ולא שמענו שיחייבוהו בכך".

47. שו"ת דברי יציב ליקוטים והשמטות, ק"ט: "ובזה הוה אתי שפיר מה שנאמר "בכל מאדך" במצות קדוש השם דייקא אף שבכל לא תעשה חייב לפזר כל ממונו, שבא הכתוב ללמדנו דכאן גם בלאו שאין בו מעשה, וכגון לענין תוכחה, או כשכופפים קומתו לע"ז שלשיטת הרא"ש הוה השתחויה, דאף שאין צריך ליהרג מ"מ צריך למסור כל ממונו בשביל עון ע"ז שאין בו מעשה, ולזה כתיב בכל מאדך בקדוש השם ודו"ק".

3ד. פיקוח נפש וטומאת כהנים

48. שולחן ערוך ורמ"א יורה דעה, שע"ד א'-ג': "מצוה להטמאות למת מצוה, אפילו הוא כהן גדול ונזיר ... איזהו מת מצוה? שמצאו בדרך או בעיר של עובדי כוכבים, ואין לו קוברים ... הגה: יש אומרים אם אינו מוצא שיקברוהו, רק בשכר, אינו חייב לשכור משלו, אלא מיטמא, אם ירצה".

49. ערוך השולחן שם, סעיף ג': "וזה שאינו מחויב להוציא הוצאות אף על גב דלעבור על לא תעשה חייב להוציא כל ממונו לבלי לעבור?²! שאני הכא שהרי אין רצונו לעבור ומצידו היה הולך לדרכו אלא שהתורה הטילה עליו לקוברו ולמה יוציא מכיסו ולא זה הוא מה שהטילה עליו התורה; כנלע"ד".

50. שו"ת מנחת שלמה, א' ז': "ראיתי שרבים תמהו על דין זה של הרמ"א, מהא דחייב אדם לבזבז כל ממונו שלא לעבור על לא תעשה בקום ועשה. ויש שכתבו משום כך דכל זה דוקא בטומאת כהנים משום דלגבי מת מצוה לא נאמר כלל הלאו דלא יטמא כמ"ש רש"י בברכות כ' א' וחשיב כהותר לגמרי ולא כדחוויה. אולם לענ"ד דבריהם צ"ע שהרי התוס' חולקים שם על רש"י וגם הרשב"א עצמו שם במס' ברכות חולק על רש"י והם סוברים שגם טומאת כהנים דומה לכל עשה דוחה ל"ת שבש"ס והתם הרי מסתבר שאם אפשר לקיים שניהם ע"י הוצאת ממון של פחות מחומש דאין עשה דוחה ל"ת בכה"ג ... אלא על כרחך במת מצוה אין החיוב מוטל על הכהן שמצא אותו רק משום מצוה של כבוד הבריות, ולכן עיקר החיוב חל רק על גופו ולא על ממונו וממילא פטור מלבזבז ממון על כך ולשכור אחרים אם הוא עצמו יכול לקוברו".

51. שו"ת מנחת שלמה, שם: "כתב בספר "שמירת שבת כהלכתה" בפ"ב סעיף סה: "ומותר להדליק את האור בשביל החולה שבסכנה, אף אם אצל שכנו ישנה מנורה דלוקה, אלא שהעמדתה לרשות החולה תגרום לשכן צער וסבל גדול, כגון ששכנו ישן ויש צורך להעיר אותו ... דינים אלה הובאו שם בשמי, והיות ששמעתי מגדולי תורה בכתב ובע"פ שלדעתם זה תמוה, וגם ערער ע"ז הגאון מוהר"פ אפשטיין ז"ל בסידור מנחת ירושלים ... אולם בדברים הנוגעים לפקו"נ אין חולקים כבוד, ואנכי בעניי על משמרת אעמודה שכנים הם הדברים וכן ראוי להורות, אשר על כן הנני לבאר טעמי הדברים ומתוך כך יתבארו בע"ה עוד דברים חשובים הנוגעים לפקוח נפש ...

וכיון שכן גם לענין פקוח נפש אית לן למימר הכי דכיון שפקו"נ דוחה שבת אין זו עבירה ואינו חייב להפסיד כלום משלו ... ואף שהלכות שבת הן כהררין התלויין בשערה וגם ענין זה שאנו דנים בו חמור מאד, מ"מ נלענ"ד דלגבי פקו"נ כיון שאמרה תורה "וחי בהם" ולא שימות בהם, לכן אף אם רק דחוויה היא ה"ז חשיב כהיתר גמור וכמו שבימות החול אין חייבין להפסיד ממון או לטרוח

² קושיה זו הקשו פוסקים נוספים, ראה סיכום הדברים בשו"ת ציץ אליעזר, ט' י"ז, פרק ג'.

הרבה אם אפשר לבשל עבור החולה משלו כך גם בשבת ... דאי לא תימא הכי תתחייב כל אשה מעוברת הנכנסת לחדש התשיעי להריונה לשכור חדר סמוך למקום הלידה ולהיות שם כל השבת כדי למעט בחילול שבת שהרי גם על ספק איסור חייבין לבזבז ממון ואם היא עצמה עניה יתחייבו אחרים לבזבז ממון עבור כך כדי למנוע ספק חילול שבת כמו שחייבין ליתן מממונם בשבת עצמה עבור כך. ומה שאמרו במעוברת שתכין כל מה שדרוש לה מלפני שבת נראה שאין זה ממש מעיקר הדין. גם לא שמענו על מי שאסור לו לצום ביוהכ"פ שיתחייב להוציא ממון עבור הזנה מלאכותית דרך הורידים כדי להנמנע מלאכול ולשתות ביוהכ"פ, ואף על גב שהחולה עצמו ודאי חייב גם להוציא ממון, מ"מ רואים שלא הצריכו חכמים למיעבד טצדקי ולטרור הרבה בפקו"ני".

52. שו"ת ציץ אליעזר, ח' ט"ו, פרק י"א: " ... בהיכא שאצל השכן ישנה מנורה דולקת אם מחויב לתת את שלו ולענות עצמו לשבת בחושך כדי שלא יצטרכו לחלל את השבת אצל החולה, או דילמא מכיון דדינא הוא דמותר לחלל שבת עבורו אין השכן מחויב לתת את שלו ולהצטער עי"כ וכך יכולה השאלה למצוא לה מקום לנוח בעוד כמה וכמה דוגמאות כאלה. ובחיפוש מצאתי בכעין חקירתי האמורה בשו"ת דברי מלכאל, שחוקר בכזאת לגבי שאר איסורים, וכותב דצ"ע לדינא במי שהוא מסוכן ואין לו שום דבר לאכול רק דבר איסור, אם מחויבים אחרים ליתן לו משלהם דבר היתר כדי שלא יצטרך לאכול דבר איסור, או נאמר כיון שאין לו רק זה מותר לו לאכול לגמרי. והעלה שלכאורה נראה שמעיקר הדין א"צ ליתן לו דלגבי פקוח נפש קיימא לן שהותרו כל האיסורים ולא בתורת דיחוי ...

והוראה ברורה ומוחלטת בכיוון זה מצאתי בספר זית רענן להגאון מקוטנא ז"ל דכותב שם וז"ל: "יש לספק בחולה עני שכל הרופאים אומרים שאין לו רפואות תעלה בקרב הרופאים זולת כשיסע למקום בית נכאת במקום קבוץ רופאים רבים ומומחים גדולים יחד, וזולת זה הוא בסכנה עצומה, וקבעו לו עת ידוע שביום ההוא יבא שמה לבית רפאות ולא יאחר מעגלותיו, שבאם יאחר יתיישן חליו, בשגם המה לא יועילו, ומכר העני את כל אשר לו ולקח במחירם עגלה וסוס לנסוע שמה וא"א לו שיבא שמה על יום התעתדו לו בלתי שישע גם בשבת קדש ולא ינוח, ומדי עברו בקרב מקהלת ישורון ביום עשי"ק לעת ערב לדרכו הנחוצה, אף דמצד המשורה ונכונה הוא שהקהל ההוא יחזיקו את החולה העני אצלם ביום ש"ק וישלחוהו אח"כ על הב"ד למען שיבא בקרב בית תעלה ביום הנועד, אולם אם לא עשו כן והניחוהו לנסוע לדרכו ביום ש"ק, אם חטאם גדולה ואשמתם רבה שבעבור בצע הכסף הניחוהו לחלל את השבת או לא כיון שהוא עשאו משום סכנת נפשות. ונ"ל דמצד עיקר הדין אין הדבר חובה כ"כ, והעיקר בזה רק משום גמילות חסד דמסתמא נפשו עגומה עליו על קשות ימיו שבא לכלל זה וגם מצד קידוש השם, והטעם כיון שהחולה עובר בחילול שבת באונס גמור דפטור ומותר הרי לא גרע מקטן אוכל איסורין דאין מצווין להפרישו. עוד עדיף ממנו, דקטן מיהת עבירה קעביד ... וראי' לדברינו מפסק הרמ"א על מת מצוה".

ה. ממון הציבור כפיקוח נפש

53. משנה ברורה, סימן תרנ"ו שם: "כתב המגן אברהם: משמע קצת בגיטין דף נ"ו במעשה דבר קמצא שהיה מותר לעבור על ל"ת מפני אימת המלכות דעכו"ם והאחרונים מפקקים ע"ז דהתם פיקוח נפש היה".

54. הגהת הרמ"א יורה דעה, ק"ס כ"ב: "אסור ללוות ברבית לצורך קהל, ואפילו אינו רבית קצוצה, כל שכן ברבית קצוצה דאסור. ולא כמו אלו שנהגו להקל בקצת מקומות להלוות וללוות לצורך קהל ברבית קצוצה ואין להם על מה שיסמוכו, אם לא שנאמר שמחשבים צרכי קהל לפקוח נפש או לצורך מצוה ... אבל אין לסמוך על זה, כי אם לצורך גדול".

55. שו"ת חתם סופר, ה' קע"ז: אבל ציבור הנדחק, ובפרט בזמן שאומות העולם תקיפים על שונאי ישראל, הוי דוחקא דציבורא בכלל פיקוח נפש, כמ"ש הרא"ש פ"ק דב"ב וכמ"ש בש"ע י"ד סי' רנ"א בסופו; כנלע"ד, על כן חשו לדוחקא.

56. רבי יוסף ענגיל, שו"ת בן פורת, ב' י': "שמעתי זה שנים רבות בשם צדיק אחד ז"ל, דממון רבים כנפשות ממש חשוב. ועל כן לא נאמר בפרשת "והיה אם שמוע" "ובכל מאדכם", דעל "ובכל מאודך" אמרו חז"ל בפרק הרואה "בכל ממונדך", ועל כן רק בפרשת "ואהבת" דנאמר בלשון יחיד הוצרך להיאמר "ובכל מאודך", מה שאין כן בפרשת "והיה אם שמוע", דנאמר בלשון רבים, לא הוצרך להיאמר, דממון רבים כנפשות, וכבר נכלל באומרו "ובכל נפשכם"; כך שמעתי ... ועיין ר"ן שבת פרק כירה אהך דמכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים, מה שכתב שם על הבה"ג ... דנזקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן. ואף דאיירי שם בנזק גוף, שיוזק גופם בגחלת, מכל מקום כיון דאין בו סכנה, הוה ליה ערכו ערך ממון ... הרי דדבר שאין בו סכנה ממון קרינן ביה".

57. הרב שלמה דיכובסקי, לב שומע לשלמה, כרך ב' סימן ל"ט אות י': מהמקורות שיובאו להלן יתבאר שצרכי רבים, לאו דוקא של פקו"ני ממש, נחשבים לפקו"ני ויש להתחסס אליהם באמת מידה כזו. על כן יש לראות בצרכי רבים כגון סלילת כבישים מתאימים למניעת תאונות מעין פקו"ני השוה בערכו להצלתם של יחידים. באותה מידה יש לראות את ה"דוחקא דציבורא" – דוחק אמיתי לצרכי ציבור – כגורם הלכתי בהקצבת משאבים לצרכי רפואה".

א. פרשת ואתחנן זכתה ל"ארבעת המקומות הפותחים" בספר המצוות של הרמב"ם: מצות ידיעת ה' – שמקורה בעשרת הדברות שבפרשת יתרו וואתחנן; מצות אמונת הייחוד – שמקורה בפסוק שמע ישראל; מצות אהבת ה' – שמקורה בפסוק ואהבת; ומצות יראת ה' שמקורה בפסוק "את ה' אלהיך תירא".

הרמח"ל מסביר, שהאהבה נמדדת בעיתות משבר ומצוקה. ואכן, זהו מדרש חז"ל על הפסוק – אפילו הוא נוטל את נפשך. זו מציאות קיצונית וכואבת שאדם נדרש למסור את נפשו, אך בשיעור זה נתמקד דווקא בהמשך המדרש – בכל ממונך. הצ"ח עומד על הניסוח המיוחד שלא אמרו "אפילו הוא נוטל את ממונך", משום שלא צריך להגיע לזה ו"עוד קודם" נדרש אדם לוותר על ממונו למען אהבת ה'. הנועם אלימלך מסביר על דרך החסידות מדוע השתמשו כאן בלשון "מאודך" – כי הממון הוא עניין שמחייב זהירות רבה, ומשתמשים בו רק באופן המותר ולצרכים החשובים. וכמוכן, שבעת מבחן יידרש אדם למסור את ממונו למען ה' יתברך. השאלה שבה נבקש לדון היא "עד היכן" – האומנם "בכל ממונך" כפשוטו? התשובה לכך מתחלקת לשני חלקים: מצות עשה ומצות לא תעשה.

ב. ביחס למצוות עשה, חז"ל מבקשים לאזן בין החשיבות הרבה בכך שאדם נותן מכספו לשם ה', כמבואר בזוהר ובמשנ"ב, לעומת הצורך לחוס על ממונם של ישראל. ועל כן קובעת הגמרא בב"ק – מסברה ובלי לציין לכך מקור!! – שלא ייתכן שאדם יידרש לתת את כל ממונו כי זה לא סביר. כל שניתן הוא להוסיף שלישי על הערך הריאלי של המצוה. וכמה מממונו צריך אדם לבזבז על מצוה? התוס' מבינים שלא את כל ממונו, אלא לכל היותר עד חומש נכסיו.

הרשב"א מצטט את ניסוחו הקולע של הראב"ד, שרואה בבזבזו כל נכסיו נושא הגובל בפיקוח נפש, ואוסר על האדם להפיל עצמו על הבריות. ואף שאנו רגילים למחלוקות בין הרמב"ם לראב"ד, שהרי שכאן הרמב"ם מסכים, וגם הוא מדגיש שהנותן יותר מדי צדקה מפיל עצמו על הציבור והרי הוא חסיד שוטה. לא בכדי בחר הרמב"ם לסיים בהלכה זו את ספר ההפלאה, העוסק כולו בהתחייבויות שמעבר לעיקר הדין.

הרמ"א מביא להלכה את פסק הראב"ד. וכך קיבלו הפוסקים, והבאנו דוגמה אחת בלבד מפסק המרחשת שאפילו לצורך מילה בזמנה אין אדם מחוייב לשלם מחיר מופקע.

הרב אשר וייס התלבט לגבי הגדר המדוייק, וקבע שאין סכום נקוב שאדם מחוייב להוציא על מצוה, ובהכרח הדבר תלוי הן במצבו הכלכלי והן בשאלה עד כמה המחיר המתבקש עבור המצוה הוא מופרז.

ג. אלא, שעל אף שברור היה לחז"ל, לראשונים ולאחרונים שבעניין מצות עשה "בכל ממונך" איננו כפשוטו, הרי שבעניין לא תעשה הדברים אמורים כפשוטם. הצענו שתי דוגמאות מסוגיות השי"ס לכך שאדם לא יחלל שבת כדי להציל את ממונו. הרשב"א, בהמשך ישיר לדברי הראב"ד הנ"ל, מבהיר שאין לטעות בביטוי "פיקוח נפש" – מי שמגיע לידי עוני, אין הכוונה שהוא אכן בפיקוח נפש, ועל כן ברור שאין כל היתר לעבור עבירה לצורך זה. כך פסק הרמ"א בהמשך דבריו שם, והניף ידו בשנית ביורה דעה קנ"ז, בסימן העקרוני העוסק בענייני יהרג ואל יעבור.

הגר"א ביקש לייסד בזה מח' ראשונים, שכן מן המהר"י וייל משמע שכל הדין של בכל ממונך הוא כעין בכל נפשך, כלומר במצבים של יהרג ואל יעבור ובג' חמורות. ומשמע שבשאר עבירות אין אדם מחוייב לתת את כל ממונו. אך ברור שהרמ"א לא הבין כגר"א, משום שהוא מצטט את אותה תשובת מהר"ל, העוסקת בכך שאין חובה לבזבז את כל ממונו על מצות התוכחה, בנשימה אחת עם הפסק הקודם שאדם צריך לתת את כל ממונו כדי להינצל מן העבירה.

הב"ח והמהר"ם שיק אכן מבקשים להסביר שאף שהילפותא לכאורה אמורה לעסוק רק בעבודה זרה, בפועל היות שלא התחדשה הלכת "וחי בהם" לגבי ממונות – הרי שדווקא לגבי שאר מצוות אדם לא נדרש למסור את נפשו, אך את ממונו יידרש למסור לכל עבירה. ואכן, כך הכריעו למעשה לגבי אדם שעלול לאבד בשבת את כל רכושו, כמבואר בפסקי הגרשו"א (למעט מצבים שיכולים להגיע לכדי פיקוח נפש).

אמנם, הציץ אליעזר מראה פנים להקל ולסמוך על המהר"י וייל כהבנת הגר"א, ולהוסיף לזה שברמב"ם ובשו"ע לא מצאנו את אותה הלכה שבראב"ד וברמ"א שאדם צריך למסור את כל ממונו כדי לא לעבור עבירה. ולפחות בכל הקשור ל"לפני עור" ומסייע, פסק הצי"א שאדם לא חייב לאבד את עבודתו ואת פרנסתו.

הרב ואזנר משתמש בעניין כשיקול דווקא לקולא – היות שאדם מוכן לבזבז את כל ממונו כדי לא לעבור עבירה, על כרחנו שביטול חמץ הוא ביטול גמור.

וכאן הנקודה העקרונית – והמורכבת – שבסוגיה זו: על אף החשיבות הרבה בממונו של אדם ובכך שלא יפיל עצמו על הציבור, הדברים נכונים אך ורק לצורך קיום מצוה. ובעבירה, פשוטו כמשמעו, מחוייב אדם למסור את כל ממונו כדי לא לעבור עבירה.

ד. אם נרצה בכל זאת להקל קצת את המסקנה הנוקשה הנ"ל, הצענו שני חילוקים: 1. בדיני דרבנן אפשר שיש מקום להקל, שכן זהו יסוד עקרוני שבמקום הפסד מרובה מקלים בדיני דרבנן. ואף שהריב"ש כתב שאין להקל בזה, הוא עצמו מצטט את הדוגמאות בשי"ס שמהן משמע שהקלו. ואמנם לדעתו אין לך בהן אלא חידושן, אך הדוגמאות רבות. הרדב"ז והחוות יאיר קבעו מפורשות שאין להקל, אך הדרכי תשובה מצטט מקורות שונים שקבעו שבדיני דרבנן לא יחייבו אדם להפסיד כל ממונו; 2. הריב"ש באותה תשובה דוחה חלוקה אפשרית בין לא תעשה בידיים לבין לא תעשה בשוא"ת. והוא קובע שהמחלק כך – עליו הראיה, אך מפורש גם בחוות יאיר (לעניין הלנת

המת) ועוד יותר מזה בחתם סופר, שהחילוק בוודאי נכון. והחתם סופר מדגיש, שאין לחלק כלל בין לאו לבין מצות עשה, אלא רק בשאלה האם האדם נדרש לעשות בידיים (ואז זה יאסר גם אם מדובר על איסור הנובע ממצות עשה), או שרק בשב ואל תעשה ואז ניתן להקל. הצי"א בתשובה אחרת בנושא דומה, לגבי רופא שאם יגיש עזרה בניגוד לרצון המשפחה ישללו ממנו את רשיונו – מקל לו לבטל איסור "לא תעמוד על דם רעך" בשב ואל תעשה.

בהמשך לדיון האחרונים על כך שאולי כל עניין "בכל לבבך" הוא רק בע"ז ובמצוות שצריך למסור עליהן את הנפש, מציע הדברי יציב שבע"ז אכן צריך למסור ממונו גם כדי לא לעבור בשוא"ת, בעוד שבשאר עבירות ימסור כל ממונו רק כדי לא לעבור בקום ועשה. 3. חלוק נוספת שיש לשקול היא לגבי עבירות שהותרו – טומאת כהן למת מצוה ופיקוח נפש. הרמ"א עצמו פוסק שאין חובה לבזבז על כך הון רב ומותר לכהן להיטמא, והסבירו ערוך השולחן והמנחת שלמה, שאכן היות שהותר לכהן להיטמא, לא מצאנו שיוציא הוצאות כדי להימלט מזה. הגרשז"א סבור שהוא הדין גם לפיקוח נפש – ולא בהכרח תלוי בהותרה ודחוייה – וכך עולה גם מתשובת הצי"א. ה. לסיום הזכרנו שכאשר מדובר על ממון הציבור, ייתכן שהגדר יהיה שונה והפסד ממוני יוגדר כפיקוח נפש. ראה בשיעורנו על כך בהלכות פיקוח נפש, והתמקדנו כאן דווקא בדרשת ר' יוסף ענגל הנוגעת לפרשתנו: בכל מאודך נאמר על היחיד בפרשת שמע, ולא על הציבור בפרשת והיה אם שמוע.